

בס"ד פרשת סוכות: מתי העוזב את הסוכה, צריך לברך שוב לישוב בסוכה

פתיחה

בפרשת אמור (כג, מג) כותבת התורה, שיש לשבת שבעה ימים בסוכות "למען ידעו דלתיכם כי בסלות השלבת את בני ישראל בְּהוֹצִיאֵי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם". כפי שמתארת הגמרא במסכת סוכה (יא ע"ב), נחלקו רבי אליעזר ורבי עקיבא, מה הן אותן סוכות, בהן הושיב הקב"ה את בני ישראל ביציאתם ממצרים. לדעת רבי אליעזר הכוונה לענני הכבוד, ואילו לדעת רבי עקיבא הכוונה לסוכות ממש. עם זאת, מוסכם שהסוכות הכתובות בתחילת הפסוק ובהן יש לשבת בזמן הזה, הן סוכות ממש.

מדוע יושבים בסוכות בתשרי, אם יציאת מצרים הייתה בניסן? לפי דעת רבי עקיבא כתב הרמב"ן (שם), שפשוט הזמן בו עשו סוכות היה בתשרי, שאז מתחיל הקור במדבר, ובכך די כדי לזכור יציאת מצרים, גם אם היציאה בפועל הייתה בניסן. הרשב"ם (שם) צעד בכיוון שונה וכתב, שמטרת בניית הסוכות להזכיר לבני ישראל את השגחת הקב"ה במדבר ואת התלות שהייתה בו. לכן עושים סוכות בזמן אסיף התבואה, בו יש חשש שמגאוה ישכחו את השגחת ה' במדבר.

לפי דעת רבי אליעזר פירש הרמב"ן, שלמרות שענני הכבוד החלו כבר ביציאה ממצרים, התורה רצתה לעשות היכר ליציאת מצרים הן בתחילת ימות החמה, באמצעות חג הפסח, והן בתחילת ימות הגשמים, באמצעות חג הסוכות, וכך מודגשת השגחת ה' במדבר לאורך כל השנה. אפשרות שונה כתב הטור (או"ח תרכה), שעל אף שייטכן שבמדבר, דווקא בתקופת תשרי בונים סוכות (וכדברי הרמב"ן בפירוש רבי עקיבא), הרי בארץ ישראל בה יש בתים, נכנסים הביתה בתשרי דווקא, ואילו בניסן כשמתחמם, בונים סוכות. משום כך, אם הציווי על הישיבה הייתה בניסן, לא היה ניכר שמחמת הציווי יוצאים לסוכה, ולכן קבעוהו בתשרי. ובלשונו:

"והסוכות שאומר הכתוב שהושיבנו בהם, הם ענני כבודו, שהקיפן בהם לבל יכה בהם שרב ושמש, ודוגמא לזה ציונו לעשות סוכות כדי שנזכור נפלאותיו ונוראותיו. ואף על פי שיצאנו ממצרים בחדש ניסן, לא ציונו לעשות סוכה באותו הזמן, לפי שהוא ימות הקיץ ודרך כל אדם לעשות סוכה לצל, ולא הייתה ניכרת עשייתנו בהם שהם במצוות הבורא יתברך."

כאמור בדברי הטור, הוא נקט להלכה כדעת רבי אליעזר שסוכות הן זכר לענני הכבוד (אם כי יש שסברו שגרס אחרת בדברי הגמרא, ולמעשה בגרסתו זו הייתה שיטת רבי עקיבא), אך יש ראשונים הסוברים שהכוונה לסוכות ממש. משום כך כפי שכתב המשנה ברורה (תרכה, א), כדי לצאת ידי חובת כל השיטות, בשעת הישיבה בסוכה, יש לכוון הן זכר לסוכות ממש, והן זכר לענני הכבוד. עם זאת, בדיעבד גם השוכח לכוון יצא ידי חובה, ובניגוד לטענת הבכורי יעקב (שם, ד"ה לבל).

בעקבות חג הסוכות, נעסוק השנה בהלכות ישיבה בסוכה, ובשאלה באלו מקרים יש לברך 'אשר קידשנו... לישוב בסוכה'. נראה מחלוקת הראשונים האם יש צורך באכילה כלשהי על מנת להתחייב בברכה, ואם כן, איזה מאכל נצרך. בנוסף נראה, האם ההולך לישון בסוכה גם צריך לברך והאם יש הבדל בין היושב בסוכתו, לבין הנכנס לבקר את חברו בסוכתו.

בין סוכה ללולב

הגמרא במסכת סוכה (מה ע"א) מביאה מחלוקת בין האמוראים, מתי מברכים על הלולב ומתי על הסוכה:

א. לדעת שמואל, בכל יום מחג הסוכות בו נוטלים את הלולב, יש לברך ('כל שבעה'), ואילו על הסוכה יש לברך רק ביום הראשון, אך לא בשאר הימים. ונימוקו, שמצוות הסוכה נוהגת בכל עת, ביום ובלילה, כיוון שכך אין הפסק בקיום מצוותה, וממילא ברכה אחת מועילה לכל ימי החג. לולב לעומת זאת, לא נוטלים בלילות, כיוון שכך, כל יום הוא מצווה בפני עצמו וזוקק ברכה.

ב. רבה בר חנה בשם רבי יוחנן חלק וסבר, שדווקא על הסוכה יש לברך בכל יום, ואילו על הלולב יש לברך רק ביום הראשון. וטעמו, בסוכה יש חובה מדאורייתא לשבת בה כל שבעה, ולכן כל יום ויום מצריך ברכה. לולב, אם לא נוטלים אותו בבית המקדש, רק היום הראשון מדאורייתא, ושאר הימים מדרבנן, ולכן יש לברך רק על היום הראשון. לטענתו סבר הריטב"א (שם, ד"ה ורבה) אין זה דין מיוחד בהלכות לולב, אלא על כל מצוות מדרבנן אין לברך, ולכן אין לברך גם על הדלקת נר חנוכה ומקרא מגילה¹. ובלשונו:

"ורבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, סוכה שבעה ולולב יום אחד. מאי טעמא? סוכה דאורייתא שבעה, לולב דרבנן יום אחד. הא ודאי טעמא דשמואל גבי לולב טעמא רבה הוא... אלא דרבי יוחנן סבר דלא מברכין אלולב אלא יום ראשון שהוא מן התורה בלבד, דאמצות דרבנן לא מברכין. ולדידיה לא מברכין נמי אנר חנוכה ומגילה, דהא כולהו חד טעמא הוא."

ג. רבי אבין בשם רבי יוחנן בגישה המרחיבה, סבר שהן על לולב יש לברך כל שבעה, והן על סוכה. כדבריו נפסק, שכן הגמרא משווה בין הברכה על הנחת תפילין לבין הברכה על כניסה לסוכה, וכשם שלהלכה נפסק כדעת רבי יהודה, שהמניח תפילין מספר פעמים ביום מברך על כל הנחה והנחה, ולא רק פעם אחת בתחילת היום, כפי שסברו חכמים, כן בסוכה יש לברך על כל ישיבה. לכאורה בעקבות כך, כשם שעל כל הנחת תפילין וכניסה לסוכה יש לברך, כך על כל החזקה של הלולב יש לברך, שכן הגמרא משווה ביניהם - 'לולב שבעה וסוכה שבעה'. המאירי (ד"ה הלולב) הביא שאכן כך מובא בירושלמי, אולם להלכה רק הנכנס לסוכה מספר פעמים ביום מברך, ולא הנוטל לולב מספר פעמים, וכן פסק השולחן ערוך (או"ח תרלט). ככל הנראה החילוק בין לולב לסוכה, שסוכה יש מצווה לגור בה כל שבעה, ואם כן בכל כניסה מתקיימת המצווה, מה שאין כן לולב שבהגבהה אחת יוצאים ידי חובה.

לישב בסוכה

כאמור, למעשה נפסק שעל מצוות סוכה יש לברך מספר פעמים ביום. אלא שנחלקו, האם כל כניסה לסוכה מחייבת ברכה:

א. הרי"ף (כב ע"א בדה"י) והרמב"ם (סוכה ו, יב) סברו, שעל כל ישיבה בסוכה יש לברך, גם אם ישיבה זו לא הייתה חייבת להתבצע

¹ המאירי (ד"ה הלולב) נראה שחלק על הריטב"א, וסבר שלדעת רב בר חנה יש דין מיוחד דווקא במצוות לולב, שכיוון שבירכו על היום הראשון שחובת הנטילה מדאורייתא, מסתבר לא לברך על שאר הימים שחובתם מדרבנן (חילוק שאינו קיים בנר חנוכה ובמגילה). עוד ניתן להציע, שכיוון שכאשר בית המקדש היה קיים, היו נוטלים במקדש לולב מדאורייתא כל שבעה, כאשר תיקן חכמים ליטול לולב כל שבעה בכל מקום, רצו לעשות חילוק בין נטילה זו לבין הנטילה שבמקדש, ושלא יברכו על נטילה זו.

בהכרח בסוכה (שהרי מותר לשבת חוץ לסוכה). בפשטות, כדבריהם משמע מלשון הגמרא (סוכה מז"א), המתנסחת בלשון "נכנס לישב בה אומר... וציוונו לישב בסוכה", משמע שעל כל ישיבה יש לברך. משום כך פסק הרמב"ם, שעוד לפני הישיבה בסוכה, אך לאחר הכניסה אליה יש לברך, שכן כפי שכותבת הגמרא במסכת פסחים (ז"ב), כל מצווה יש לברך בסמוך לעשייתה.

כתוצאה מכך, כאשר אוכלים בסוכה, אין מניעה לשבת לפני האכילה, לברך 'לישב בסוכה', ורק לאחר זמן לאכול. אמנם ביחס לליל יום טוב ראשון, סבר הרמב"ם שיש להסמך את הברכה לקידוש. והסביר **הרב ליפשיץ** (תורת אמת, סוכה), שכיוון שחובה לאכול בסוכה כזית פת בערב ראשון, זהו חלק נוסף ממצוות ישיבה בסוכה, וממילא ברכת לישב בסוכה צריכה לחול גם על סעודה זו. לכן יש לברך בקידוש, כדי להסמך אכילה לברכה, אך הקידוש צריך להיות מעומד, שכן יש לברך קודם הישיבה. ובלשונו:

"הרמב"ם סובר שברכת לישב בסוכה בליל יום טוב ראשון, חלה לא רק על מצות ישיבה בסוכה, אלא גם על מצות אכילת כזית פת בסוכה, ולפיכך חייבים להצמיד את הברכה לאכילת פת. בשבת, סובר הרמב"ם, שמברך לישב בסוכה כשנכנס לסוכה, ומקדש מיושב, כפי שמקדש בכל שבת. אבל בליל יום טוב, אי אפשר לברך בכניסה לסוכה, שהרי צריך לסמוך את הברכה לאכילת כזית פת, ואי אפשר לברך לאחר שיושב בסוכה, שהרי צריך לברך עובר לעשייתה, לכן מקדש מעומד."

ב. **התוספות** (מה ע"ב, ד"ה אחד) חלקו וסברו, שכאשר הגמרא כותבת שהנכנס לישב סוכה מברך, אין הכוונה לישב כפשוטו, אלא הכוונה לכל הפעולות המחויבות סוכה. משום כך, כיוון שהגמרא (סוכה, פרק ב') מונה מעשים כמו אכילה, שתייה ושינה כמעשים המחויבים בסוכה, ממילא רק על מעשים אלו יש לברך. ישיבה בסוכה, גם אם מקיימים בה מצווה, אין חובה הלכתית לקיימה, ולכן לא שייך לברך עליה (וכפי שאין לברך על לולב לאחר ההגבהה הראשונה, שכן אין בהגבהה זו חובה הלכתית).

ג. **רבינו תם** (תוספות רא"ש שם) בגישה שלישית סבר, שאמנם מעיקר הדין היה מקום לפסוק כדעת התוספות, אלא שלמעשה נהגו לברך רק על האכילה ולא על השינה, ובטעם הדבר העלה שתי אפשרויות. אפשרות ראשונה, כיוון שאכילה היא הדבר המרכזי ביותר שעושים בסוכה, ברכה על האכילה פוטרת גם את כל המעשים הבאים אחריה, וביניהם שינה. אפשרות שנייה, ברכה על האכילה אינה פוטרת שינה, אלא כיוון שיש חשש שלא ירדמו והברכה תהיה לבטלה, לכן לא מברכים.

להלכה

נחלקו האחרונים בפסק ההלכה:

א. **הגר"א** (ביאור, תרלט), פסק כדעת הרי"ף והרמב"ם, שעל כל ישיבה בסוכה מברכים, וכן מנהג התימנים. ב. **השולחן ערוך** (שם, ח) פסק כמנהג שהביא רבינו תם, שרק על אכילה מברכים, וכן פסק **הרמ"א** (שם). **המאמר מרדכי** (שם, ח) נקט שבשום עניין אין לברך על ישיבה בסוכה שאינה כוללת אכילה. אולם, חלק מהאחרונים חלקו וסברו כהבנה הראשונה של רבינו תם, שהאכילה פוטרת את הישיבה, אך אם לא אכלו יש לברך. באלו מקרים האכילה פוטרת את הישיבה? נחלקו:

הט"ז (שם, כ) סבר שבמקרה בו אדם בירך בבוקר 'לישב בסוכה' על מאכל, ברכה זו פוטרת את כל הישיבות שאינן כוללות אכילה בהמשך היום. **החיי אדם** (קמז, טו) חלק וסבר, שברכה על אכילה פוטרת רק את הישיבה הצמודה לה, אך במקרה בו אדם אכל, יצא מהסוכה, ונכנס לשבת בסוכה ללא כוונה לאכול, עליו לברך. עם זאת, גם לחיי אדם וגם לט"ז, ההולך לבקר את חברו בסוכתו, עליו לברך גם ללא שאוכל שם, שכן אין ברכה על אכילה קודמת שתפטור את הישיבה. ובלשון **המשנה ברורה** (תרלט, מח):

"והמתענה בסוכות או שאין דעתו לאכול פת באותו יום, אז לכולי עלמא כל אימת שיצא יציאה גמורה חייב לברך, דדווקא כשאוכל פת סבירא להנהו פוסקים, שמברך על עיקר חיוב הסוכה ופותר כל הדברים הטפלים, אבל כשאינו אוכל לא שייך זה (ט"ז ושאר אחרונים). וכתב החיי אדם, דהוא הדין כשיצא יציאה גמורה לאחר אכילה, וחוזר ונכנס ולא יאכל עד הערב, וקודם האכילה יצטרך עוד הפעם לצאת לבית הכנסת, דבזה גם כן לכולי עלמא צריך לברך."

על אף שיש מאכלים רבים המחייבים אכילה בסוכה, לא כל מאכל מחייב ברכה. רבים מהספרדים בעקבות **הבן איש חי** (האזינו, ח) **והרב עובדיה** (יחזקאל דעת א, סה), מברכים רק על אכילת לחם יותר מכביצה, ומיני מזונות בשיעור קביעת סעודה. רבים מהאשכנזים בעקבות **המשנה ברורה** (תרלט, טז) מברכים גם על מאכל שברכתו מזונות. כתוצאה מכך נוהגים רבים בכל ישיבה בסוכה, לאכול מאכל שברכתו מזונות. ואין בכך רק רצון להוסיף ברכות וישיבת קבע בסוכה, אלא רצון לצאת ידי המחלוקת שראינו לעיל.

כאמור, העושה הפסקה מסעודתו האחרונה, ויושב בסוכה ללא לברך, נכנס למחלוקת אחרונים; לדעת החיי אדם ישיבה מעין זו חייבת בברכה, ואילו לדעת המאמר מרדכי רק ישיבה הכוללת אכילה חייבת בברכה. לכן כיוון שאין טורח באכילת מאכל שברכתו מזונות, והאוכל מאכל מעין זה חייב בברכה לישב בסוכה לכולי עלמא, כך ראוי לנהוג. עוד יש להוסיף, שנראה שכאשר אוכלים בשר, דג וכו', חובה לאכול מאכל מזונות לפני ולבדך לישב בסוכה, שכן מסתבר שבזמן הזה חייבים לברך לישב בסוכה על אכילתם.

מה נחשב הפסק

במקרה בו אדם בירך לישב בסוכה, עשה הפסק מישיבתו, וחזר שוב לסוכה, עליו לברך שוב. בנוסף כפי שראינו לדעת החיי אדם, במקרה בו אדם בירך על מאכל, עשה הפסק וישב שוב בסוכתו ללא אכילה, עליו לברך שוב על הישיבה. מה נחשב הפסק? אין לכך הגדרה חד משמעית, אלא מדובר בתחושה אינטואיטיבית. לכן לדוגמא כפי שעולה מדברי **שולחן ערוך הרב** (תרלט, יב), ההולך להתפלל מנחה, לא צריך לברך שוב בחזרתו, שכן זו הפסקה קלה. ואילו ההולך להתפלל שחרית, צריך לברך.

עם זאת, **השאלת יעבץ** (ומור וקציעה, שם) סבר, שכאשר היוצא סיים את אכילתו לפני יציאתו מהסוכה, גם כאשר עשה הפסקה קצרה עליו לברך כאשר הוא חוזר לסוכתו, וכן פסק **הב"ח** (מובא שם). ייסודו מבוסס ככל הנראה, על כך שכאמור הייסוד לברכה לישב בסוכה לרבינו תם היא האכילה, וכאשר אותו סועד סיים את סעודתו, די בכך כדי שיציאתו מהסוכה תהווה הפסק. **המגן אברהם** (שם) חלק וסבר שאין לו לברך, וכן פסק **המשנה ברורה** (שער הציון, פו) מחמת ספק ברכות להקל.

חג שמח! קח לקרוא בשולחן החג, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שעוד אנשים יקראו...